

به نام نقش بند صفحه ی خاک

به نام نقش بند صفحه ی خاک

درس چهارم علوم و فنون ادبی پایه ی دوازدهم انسانی

۱. از بارزترین شاخصه های زبان شعر عصر بیداری چیست؟

۲. چرا در عصر بیداری شاعران شعر را متناسب با زبان و فهم مردم عادی، محاوره ای بیان می کردند؟

*دسته بندی شاعران عصر بیداری براساس زبان شعر:

۱. گروه وفادار به سنت ادبی گذشته: ملک الشعرا ی بهار و ادیب الممالک فراهانی

۲. گروهی که به زبان ساده ی کوچه و بازار و اصطلاحات عامیانه روی آوردند: سیداشرف الدین گیلانی و عارف قزوینی

*ویژگی های شعر عصر بیداری در سطح زبانی

۱. سادگی و روان زبان شعر

۲. عمومیت یافتن شعر و قرارگرفتن آن در اختیار روزنامه ها به عنوان زبان برنده ی نهضت مشروطه

۳. گسترش دایره ی واژگان شعر و ورود واژه ها و اصطلاحات انگلیسی-روسی، فرانسوی و ترکی به خاطر ارتباط با اروپا و

ظهور علوم و فنون جدید

۴. بی توجهی به زبان و بی دقتی در کاربرد جمله ها و ترکیب های زبانی در شعر

*چه عواملی در کم توجهی کاربرد جملات و ترکیب های زبانی در شعر دوره ی بیداری نقش داشت؟

الف. گرایش اغلب شاعران به محتوا

ب. تسلط کافی نداشتن برخی شاعران در ادبیات کهن

ج. به شتاب شعرسرودن شاعران برای آگاه سازی مردم و انتشار آثار در روزنامه ها

۳. در شعر شاعرانی مثل ملک الشعرا و ادیب الممالک فراهانی به چه قالب های شعری بیشتر توجه می شد؟

۴. شاعرانی که در سبک بیداری به زبان مردم کوچه و بازار شعر می سرودند به چه قالب هایی و سرودن چه نوع شعرهایی

رغبت داشتند؟

۵. در ارتباط با قالب های شعری چه عاملی به تدریج زمینه را برای ظهور شعر نو فراهم ساخت؟

۶. شاعرانی که بیشتر به زبان مردم عادی شعر می گفتند به آرایه های بیانی و بدیعی و سنت های ادبی.....

الف. کمتر پایبند بودند. ب. بیشتر پایبند بودند.

۷. شاعرانی که به زبان مردم عادی شعر می گفتند به چه هدفی شعر می سرودند؟

۸. از نظر تخیل شاعران عصر بیداری را چه ویژگی داشتند؟

۹. از نظر موسیقی و عروض کدام گروه در سبک شعر بیداری بسیار پایبند به سنت های ادبی بودند؟

الف. گروهی که مطابق زبان کوچه و بازار شعر می سرودند. ب. گروه سنت گرا

*بررسی سطح فکری ادبیات دوره ی مشروطه یا بیداری

۱. تحول چشمگیر داشتن شعر عصر مشروطه هم زمان با تغییرات زمانه از نظر درون مایه
۲. وارد شدن مضامین و اندیشه های تازه در شعر
۳. تغییر یافتن نگرش شاعران و نویسندگان نسبت به جهان بیرون و روی آوردن از کلی نگری و ذهنیت گرایی به جزئی نگری و عینیت گرایی
۴. ازدست دادن کارایی مضمون های کلی و ذهنی، مسائل اخلاقی، عارفانه سرایی و غزل گوئی و رونق یافتن مضامین سیاسی، اجتماعی و وطنی
۱۰. *شاخص ترین درون مایه های شعر عصر بیداری را نام ببرید.
۱۱. مفهوم آزادی در شعر عصر بیداری چیست؟ و این واژه مبین کدام معناست؟
۱۲. مفهوم وطن در شعر عصر بیداری چیست؟ این مفهوم مورد توجه کدام شاعران قرار گرفت؟
۱۳. کدام درون مایه برپایه ی مشاهداتی که اروپا رفتگان و روشن فکران از ملل متمدن و قانون مند داشتند در سخن شاعران و نویسندگان راه یافت؟
۱۴. کدام مضمون از شاخص ترین درون مایه های شعر بیداری، بنیادی ترین تفکر وخواست مشروطه خواهان گردید؟
۱۵. کدام شاعران از شاخص ترین چهره هایی بودند که در شعرشان مضمون «توجه به مردم» مشاهده می شد؟

*سبک نثر دوره ی بیداری

محدوده ی تاریخی: از آغاز سلطنت ناصر الدین شاه تا پدید آمدن مشروطیت

*ویژگی های نثر در سطح زبانی در سبک نثر بیداری

۱. ساده و قابل فهم بودن نثر
۲. کم تر شدن واژه ها و ترکیب های عربی نا آشنا
۳. هم آهنگ تر شدن جمله ها با طبیعت زبان
۴. کاهش عبارت های وصفی دور و دراز و لفظ پردازی های بی جا در نامه ها و نوشته ها
۵. ورود بسیاری از لغات انگلیسی، ترکی و فرانسوی

*ویژگی های نثر در سطح ادبی در سبک نثر بیداری

۱. رها شدن نثر از قید و بندهای نثر مصنوع و فنی
۲. پرهیز از آرایه های ادبی در نثر
۳. از ضعف های تکنیکی در اغلب داستان های مشروطه، راوی سوم شخص است
۴. مخاطب اغلب نویسندگان این دوره اغلب مردم عادی هستند.

۵. نثر وسیله ای برای بیان خواست و آمال مردم

۶. نوشتن داستان مطابق ذوق مردم و مطابقت نداشتن سبک نویسندگی با ادبیات داستانی

*بررسی نثر در سطح فکری در سبک نثر بیداری

۱. وجود درون مایه های شعر بیداری در نثر (آزادی-وطن-قانون-توجه به مردم-تعلیم و تربیت جدید-دانش ها و فنون جدید)

۲. محتوای انواع نثر معطوف به سه ویژگی (نوگرایی-تجدد خواهی و آزادی طلبی) با هدف تاثیر در عامه ی مردم

۳. مضامین عمده ی دیگر نثر این دوره: طنز سیاسی و اجتماعی-دشمنی با استعمار و استبداد در نثر روزنامه ای- تنفر از

خرافات در نثر داستانی-حقوق مدنی زنان- تعلیم و تربیت نوین و همگانی

موفق و پیروز باشید.

۱. چند مورد از عبارات زیر، با توجه به ویژگی های سبکی، به دوره بیداری تعلق ندارند؟

الف) صبح زود ببری خان آمد توی رختخواب ما. پاهایش تر بود؛ فهمیدم باران آمده است.

ب) بدان که شریعت، گفت انبیاست و طریقت، کرد انبیاست و حقیقت، دید انبیاست.

ج) اکثر متمولین این مغربیان متمدن نمای خوش ظاهر، مثل موش صحرائی دور عالم را می گردند که هر جا انبار

جدیدی پر از حبوبات ثروت پیدا کنند، همراهان خود را دعوت کنند.

د) اما چون آثار ظاهر می شد از آنچه گروهی ز شغل ها فرمودند و... خردمندان دانستند که آن همه، نتیجه آن

یک خلوت است.

ه) آن وقت ارباب هم که از کنیاک مست شده، همچون بدغیظ می شود که خدا نصیب هیچ مسلمان نکند.

(۴) سه

(۳) دو

(۲) یک

(۱) صفر

۲. در چند مورد از ابیات زیر، مضامین و درون مایه های شعر عصر بیداری مشهود است؟

گفت از من ترک این کردار کردن مشکل است

پی از آن کز دست ما بیرون رود کار وطن

لایق همسری مردم هشیار نشد

آوخوا، زین قید آزادی که قید دیگر است

تشنه کامی است که از جامعه خون می خواهد

چون کار تو آزادی، افکار تو قانون شد

الف) با غنی گفتم که خون فعله را دیگر مریز

ب) به که در کار وطن باشیم و فکر کار او

ج) زن که با حسن خداداد نیاموخت هنر

د) کفر دانی چیست آزادی ز قید کفر و دین

ه) خاک این خطه اگر موج زند همچو سراب

و) تو بارگه دادی، کی در خور بیدادی

(۴) شش

(۳) پنج

(۲) چهار

(۱) سه

۳. ابیات کدام گزینه، مطابق با ویژگی‌های اشعار گروه سنت‌گرا در عصر بیداری سروده شده‌اند؟

الف) بس کن از این مکابره ای غوک ژاژخا	خامش، گرت هزار عروسی‌ست، ور عزا
ب) سرچشمه «فین» بین که در آن آب روانست	نه آب روانست که جان است و روانست
ج) هنوز شب نشده، آسمان چراغان شد	جهان ز پرتو مهتاب نورباران شد
د) در این رمه به جز گرگ دگر شبان ندیدیم	به پای گل به جز زحمت باغبان ندیدیم
ه) آن طفل نکوروی که از روشن رویش	چون روز برافروخته گردد شب دیجور
- (۱) الف - ج - د   (۲) الف - ب - ه   (۳) ب - ج - ه   (۴) د - ه - الف

۴. در متن زیر کدام ویژگی سبکی دیده نمی‌شود؟

«برای طاق بسطام، همه‌جا خیابان است؛ راه کالسکه خوبی. طرفین خیابان را کاشته‌اند. از عمادیّه به آنجا یک فرسنگ است... یک دهی که مشهور است به بسطام، چسبیده به سراب است. بسیار ده کثیفی است که در حقیقت طاق بسطام را ضایع کرده است. این آبادی را باید از اینجا برداشته پایین‌تر بزنند. لازم است .... آبشارها دارد که آب در وقت طغیان که می‌کند در بهار، سیصد سنگ آب دارد، از این آبشارها و ممرها می‌رود می‌ریزد به صحرا اما حالا بسیار کم بود. واقعاً بهار اینجا صفا دارد.»

(۱) کاهش واژه‌ها و ترکیب‌های عربی ناآشنا و عبارت‌های وصفی دور و دراز

(۲) افزایش هماهنگی جمله‌ها با طبیعت زبان

(۳) حذف برخی ارکان جمله و تأثیرپذیری از زبان محاوره

(۴) جداسدن صنایع ادبی از نثر و قرار گرفتن آن در خدمت بیان خواست و آمال مردم

۵. در بررسی سبک ابیات زیر، کدام بیت را می‌توان متعلق به شاعران سنت‌گرای دوره بیداری دانست؟

۱) هم این که دید شه از تخت گشت افکنده	هزار مرتبه مشروطه‌تر شد از بنده
۲) عابدین گفتش نظر کن بر زمین	جای‌های پای‌های خود ببین
۳) با شه ایران ز آزادی سخن گفتن خطاست	کار ایران با خداست
۴) به تازه اول صبح است و آفتاب به ناز	فکنده در بن اشجار سایه‌های دراز

۶. در همه گزینه‌ها به جز گزینه ..... نشانه‌هایی از تأثیرپذیری زبان عصر بیداری از زبان‌های اروپایی یافت می‌شود.

۱) تنها برای خدمت و غمخواری تو بود	گر رغبتی به شرکت کابینه داشتم
۲) به کمیسیون عرایض چه کنم شکوه ز تو	که همه حال من بیدل شیدا دارند
۳) شاهد مشروطه را ارواح پاک	با سر و جان و مهر و کابین کرده‌اند
۴) دایم به قهوه‌خانه سماور صدا دهد	یک بار هم سماور بابا صدا نداد

۷. در همهٔ گزینه‌ها یکی از درون‌مایه‌های شاخص عصر بیداری وجود دارد؛ به جز .....

(۱) ز چشم مام وطن خون چکد بر این آفاق	که سرخی شفقش جلوهٔ صبح و شام دهد
(۲) هرکه از نام وطن دارد کلام او نشان	نامش آخر زینت اوراق هر دفتر بود
(۳) ای دل بسی رموز و اشارات در ره است	قانون عقل گیر و برو بر ره نجات
(۴) طالبان عدل و قانون را ز مرگ اندیشه نیست	از برای آن که آب زندگانی خورده‌اند

۸. مفهوم آزادی در کدام بیت مترادف با دموکراسی غربی است؟

(۱) زاد آزادی طلب کن چون محمد مردوار	از برای راه سدره گربه‌ای را زین مکن
(۲) به من نگر که بدیدم هزار آزادی	چو عشق را دل و جانم کنیزک است و غلام
(۳) بهر آزادی من شب همه شب می‌نالد	بس که از بی‌گنهی بار به زنجیرم من
(۴) ملک را ز آزادی فکر و قلم و قوت فزای	خامهٔ آزاد نافذتر ز نوک خنجر است

۹. در نثر عصر بیداری عبارتهای وصفی ..... می‌یابد و قید و بندهای نثر ..... کنار گذاشته می‌شود و ..... از موضوعات رایج در نثر این دوره است.

(۱) کاهش - فنی و مصنوع - تنفر از خرافات	(۲) کاهش - فنی و موزون - حقوق مدنی زنان
(۳) افزایش - فنی و مصنوع - تربیت نوین	(۴) افزایش - فنی و موزون - آزادی طلبی

۱۰. کدام گزینه دربارهٔ شعر عصر بیداری صحیح است؟

- (۱) شاعرانی چون ملک‌الشعرای بهار و ادیب‌الممالک فراهانی به زبان ساده و صمیمی کوچه و بازار روی آوردند.
- (۲) شتاب شاعران جهت آگاه‌سازی مردم و انتشار آثار در روزنامه‌ها، موجب توجه آن‌ها به کاربرد جملات و ترکیبات زبانی شد.
- (۳) شاعران دورهٔ بیداری تخیلات سراینده‌گان پیشین را در نظر داشتند و در این حوزه هیچ‌گونه خلافتی در شعر آنان دیده نمی‌شود.

(۴) عارف قزوینی و سید اشرف‌الدین از شاعرانی بودند که به قالب‌هایی چون مستزاد و چهارپاره رغبت بیشتری نشان می‌دادند.

۱۱. موارد کدام گزینه همگی از علل بی‌توجهی به زبان و بی‌دقتی در کاربرد جمله‌ها و ترکیب‌ها در شعر دورهٔ بیداری می‌باشند؟

- (۱) گرایش شاعران به محتوا و تسلط کم برخی شعرا بر ادبیات گذشته
- (۲) نوآوری و ابتکار بیش از اندازه در تخیل و عدم توانایی شاعران در استفادهٔ صحیح از آن
- (۳) تبعیت از ادیبان معاصر و گرایش به شعر نو و شتاب در سرودن اشعار
- (۴) گرایش به کسب تجربه‌های جدید از طریق درهم شکستن جملات و استفاده از واژه‌های نامتعارف

۱۲. کدام گزینه درباره متن زیر درست است؟

«معنی علم و فضل نه تنها سپیدی جامه و سیاهی نامه و عمامه آسمانی است و بس؛ بل چندان مایه تمیز ضرور است که لااقل معده خویش را از معدن علم فرق کند، بخار فضول را از بخور فضایل بازشناسد. گوهر علم نه چندان خوار و بی مقدار است که بی زحمت و ریاضت مورد افاضت گردد و هر کس را به نیل آن امکان دسترسی باشد.»

- (۱) عدم استفاده از آرایه‌های ادبی
(۲) کاهش لفظ‌پردازی‌های بیجا
(۳) تأکید بر تجددخواهی
(۴) کاربرد واژگان بیگانه غیرعربی

۱۳. کدام گزینه نمونه‌ای از نثر علامه علی اکبر دهخدا است؟

- (۱) با دو دستش صورتش را پوشانده بود و در اتاق کوچکش، در اتاق گرم و مطبوعی که پرده‌های کلفت و خوش‌رنگ آن را از دنیای خارج جدا کرده بود راه می‌رفت. بیرون بور و برف می‌آمد.
(۲) وقتی لباسش را تنش می‌کردم، این فکر هم بهم می‌زد که: «زن! چرا دیگه رخت نوهاشو تنش می‌کنی؟» ولی دلم راضی نشد، می‌خواستم چه بکنم؟ لباسش را تنش کردم. سرش را شانه زدم.
(۳) خلاصه می‌رویم سر مطلب، چون سال گذشته روی گوسفند می‌گشت، چنانکه همه اولیای درباری و پاره‌ای و کلا و هشت نفر از وزرا می‌دانند به گوسفندا بد نگذشت، خورد و خوراکشان کوک بود.
(۴) روزگار به سال‌های فراوان مانند شما دانشمندی را با همت بلند و غیرت دل‌پسند به عرصه وجود نمی‌آورد، به ویژه در دودمان سلطنت.

۱۴. کدام بیت نمی‌تواند سروده شاعران سنت‌گرای دوره بیداری باشد؟

- (۱) تا تاختند بی‌هنران در مصاف‌ها
(۲) چه ظلم‌ها که از گردش آسمان ندیدیم
(۳) هست از میراث پدر، عقل غریزیت ای پسر
(۴) امروز روز عزت دیهیم و افسر است
زد زنگ، تیغ‌های هنر در غلاف‌ها
به غیر مشت دزد هم‌ره کاروان ندیدیم
تکمیل آن واجب شمر باری به عقل مکتسب
عصری بلندپایه و عهدی منور است

۱۵. در همه ابیات به جز بیت گزینه ..... یکی از درون‌مایه‌های شاخص شعر مشروطه یافت می‌شود.

- (۱) حقوق خویش ز مردان اگر زنان گیرند
(۲) بود اگر جامعه بیدار در این دار خراب
(۳) دو پاره بنده آزی مگوز آزادی
(۴) آن آتشی که خاک وطن گرم بود از آن
در این میان من و صد دشت زن سپاه من است
جای سردار سپه جز به سر دار نبود
که نفس چاکر آز است و خواجه چاکر نفس
طوری به باد رفت کز آن اخگری نماند

۱۶. با توجه به دیدگاه فکری، مضمون کدام گزینه با سایر گزینه‌ها متفاوت است؟

(۱) من که به کوی خرمی داشتمی وطن کنون	وادی بی کران غم شد وطنم دریغ من
(۲) افتاده به زحمت وطن از کید اجانب	این گوهر پرشعشعه در کام نهنگ است
(۳) به که در فکر وطن باشیم و فکر کار او	پیش از آن کز دست‌ها بیورن رود کار وطن
(۴) مهر میهن، پرتو مردانگی، عزمی قوی	این سه تا تنها دوای درد این کشور بود

۱۷. از نظر ادبی، کدام بیت نمی‌تواند سروده شاعران پای‌بند به سنت‌های ادبی در عصر مشروطه باشد؟

(۱) عید قربان آمد ای جان جهان قربان تو را	جلوه‌ای کن تا شود جان‌ها فدای جان تو را
(۲) آتش گرفت عالم ز گور بوالبشر بود	صرف نظر گر زین پدر کردی نکردی
(۳) سرچشمه فن بین که در آن آب روان است	نه آب روان است که جان است و روان است
(۴) ای دریغا لباس علم و هنر	ای دریغا متاع فضل و ادب

۱۸. بر اساس سطح فکری، مفهوم کدام عبارت به سبک نثر دوره بیداری نزدیک نیست؟

- (۱) داور اگرچه شخصاً آدم درستکاری بود ولی حیف و میل مال را در راه پیشرفت امور به چیزی نمی‌شمرد.
- (۲) یک دسته را به اسم مطیع کردن ایل بفرستد به طرف جنوب و یک دسته را هم به اسم تسخیر آذربایجان بفرستد به طرف شمال.
- (۳) می‌گوید آن‌ها که تا دیروز خر هم نمی‌توانستند کرایه کنند حالا چون آخرالزمان نزدیک شده به قیمت صلوات اسب می‌خرند.
- (۴) دنبال کسی می‌گشتند که نقش حضرت آدم را ایفا کند. تصادفاً کسی را پیدا کرده بودند اما می‌گفت مرا بکشید هم آدم نمی‌شوم.

۱۹. در همه ابیات به جز ..... درون‌مایه‌های شاخص شعر عصر بیداری مشهود است.

(۱) ترسم که خانه‌ات شود ای محتشم خراب	از سیل اشک دیده گریبان کارگر
(۲) نیستی در فکر آزادی از این جسم گران	دامن خود برنیاری زین ته دیوار حیف
(۳) زنان کشور ما زنده‌اند و در کفن‌اند	که این اصول سیه‌بختی، از سیه‌رختی است
(۴) ذوق بشریت را این عشق کهن گم کرد	عشقی نو و فکری نو اندر بشر اندازید

۲۰. با توجه به ویژگی زبانی شعر در عصر بیداری، کدام بیت با سایر ابیات تفاوت دارد؟

(۱) کشوری را که شه از دیدن او بیزار است	پولش از کیسه ملت به چه عنوان گیرد؟
(۲) خدا گواست که آزادم از زمانه ولیکن	دل‌م بود به کمند ارادت تو مقید
(۳) از اخذ و بند و رشوه و کلاشی و طمع	بر سینه کسی نهاده است دست رد
(۴) دهقان خمیر ما را از گندمی سرشته است	کاندر بهشت روید از سنبل محبت

۲۱. کدام بیت از نظر مضمون و درون‌مایه با سایر ابیات متفاوت است؟

جور در هر جا که ره جوید چو ایران می‌کند	۱) مملکت را جور و استبداد ویران می‌کند
کان سنگدل بیست کمر را به خون ما	۲) آن دم به خون دیده نشستیم تا کمر
سر هر برزن و کو صحبت از استقلال است	۳) مستقل نیست دو کس در سر یک رأی ولی
ندانند فریادرس را که کیست	۴) کسی مالک جان و ناموس نیست

حسین عباسی
دبیر ادبیات ناحیه دوفه